

Nr 22

Utlåtande i anledning av väckt motion angående beredande av möjlighet till lämpligare behandling av värnpliktiga, som av religiösa betänkligheter vägrar att utföra vapenfri tjänst.

Första lagutskottet har till behandling förehaft en i andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 356 av herr *Eliasson* i Stockholm. I motionen hemställs, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte föreslå utredning beträffande möjlighet till lämpligare behandling av sådana värnpliktiga, som på grund av religiösa betänkligheter icke anser sig kunna utföra vapenfri tjänst.

I motiveringen för sin hemställan framhåller motionären att ifrågavarande värnpliktiga regelmässigt ådömes ovillkorligt fängelse för lydnadsbrott eller grovt tjänstefel på grund av sin vägran att fullgöra ålagd tjänst samt att vid upprepad vägran förhöjt straff i regel tillämpas. Enligt motionären uppfattas dessa värnpliktsvägrare icke som brottslingar av allmänheten och de hör icke hemma bland ett »ordinärt» fängelseklientel; för sina meningsfränder framstår de vidare som martyrer för sin tro. Den nuvarande behandlingen av ifrågavarande värnpliktsvägrare kan därför, förmenar motionären, lika väl befästa dem i deras tro och mana till efterföljd som avhålla dem från det straffbelagda handlingssättet.

Beträffande de skäl, som motionären i övrigt anfört till stöd för sin hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

Gällande bestämmelser m. m.

Enligt 1 § *värnpliktslagen den 30 december 1941* är svensk man värnpliktig från och med det kalenderår under vilket han fyller aderton år till och med det under vilket han fyller fyrtiosju.

Befrielse från värnpliktstjänstgöring kan meddelas av Kungl. Maj:t med stöd av 5 § *värnpliktslagen* dels i vissa i paragrafen närmare angivna fall, av vilka intet har avseende å sådana omständigheter, som åberopas av de i motionen berörda värnpliktiga, dels eljest då synnerliga skäl till befrielse föreligger.

I 27 § meddelas föreskrifter om de värnpliktigas tjänstgöring m. m., varjämte beträffande värnpliktiga som hyser samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring hänvisas till särskild lagstiftning.

För värnpliktig, som är inkallad till tjänstgöring, föreskrives i 32 § skyldighet att verkställa den tjänsteförrättning, som anvisas honom av vederbörande befälhavare.

I 1 § lagen den 26 mars 1943 om vapenfria värnpliktiga stadgas att värnpliktig, för vilken bruk av vapen mot annan skulle medföra djup samvetsnöd, må fullgöra värnpliktstjänstgöring såsom vapenfri värnpliktig. Med den i paragrafen använda formuleringen föreligger möjlighet till vapenfri tjänst för sådana värnpliktiga, vilka hyser samvetsbetänkligheter mot *bruk av vapen mot annan*. Lagen är i överensstämmelse härmed icke avsedd att äga tillämpning å dem, som anser sig berättigade att använda vapen för sina egna, sin sekts eller grupps mål men hyser betänkligheter mot att använda vapen till försvar för samhället. I rättstillämpningen har lagen emellertid i betydande utsträckning kommit att tillämpas även på sistnämnda kategori värnpliktiga, bland vilka företrädesvis medlemmar av sekten »Jehovas vittnen» befinner sig.

Den som erhållit tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring såsom vapenfri värnpliktig skall enligt 2 § i samma lag uttagas till sjukvårdstjänst vid krigsmakten eller tjänstgöring vid civilförsvaret eller, då omständigheterna sådant påkallar, till expeditions-, yrkes- och handräckningstjänst eller civilt arbete vid krigsmakten eller för civilt bruk utom densamma för statens eller kommuns räkning. Vapenfri värnpliktig skall vara befriad från att övas i vapens bruk och från att bära vapen eller ammunition.

Enligt 3 § är vapenfri värnpliktig skyldig att för sin utbildning tjänstgöra en tredjedel längre tid än han skulle ha tjänstgjort, om han icke erhållit tillstånd till vapenfri tjänst.

Tillstånd till fullgörande av vapenfri tjänst, så ock beslut om den tjänstgöring, till vilken den vapenfrie värnpliktige skall uttagas, meddelas enligt 4 § av Konungen. Möjlighet att erhålla befrielse från vapenfri tjänst föreligger icke.

Vapenfri värnpliktig är — efter den reformering som år 1948 genomfördes på den militära strafflagstiftningens område — underkastad de *straffbestämmelser*, som gäller för övriga krigsmän. Vägran att utföra anvisade uppgifter i civilt arbete, till vilket den vapenfrie uttagits, medför till följd härav ansvar för tjänstefel enligt 26 kap. 18 § strafflagen. För sådant brott är straffet disciplinstraff; är felet grovt är straffet fängelse. Regelmässigt bedömes tjänstefel, bestående i kategorisk vägran att utföra anvisat arbete, såsom grovt tjänstefel. Har den vapenfrie värnpliktige uttagits till vapenfri tjänst vid krigsmakten, föranleder vägran att utföra anbefalld uppgift ansvar för lydnadsbrott enligt 26 kap. 1 § strafflagen eller, om brottet med hänsyn till omständigheterna är att anse som grovt, för grovt lydnadsbrott jämlikt 2 § samma kapitel. För lydnadsbrott är straffet disciplinstraff eller fängelse och för grovt lydnadsbrott fängelse eller straffarbete i högst fyra år.

I motionen ifrågasättes, huruvida icke, därest fullständig befrielse från värnpliktstjänstgöring ej anses kunna medgivas ifrågavarande värnpliktiga, ett införande av möjlighet till *åtalsprövning*, d. v. s. åtal skulle ske endast efter särskilt tillstånd av statsåklagare eller riksåklagaren, kunde prövas »till mildrande av alltför generell och hård behandling av dessa fall». Med

anledning härav må något beröras vissa fall, då enligt gällande lag åtalsprövning förekommer.

Möjlighet för åklagare att efter lämplighetsprövning underlåta åtal föreligger i vissa fall av förmögenhetsbrott såsom vid oredligt förfarande, olovligt förfogande och olovligt brukande samt då förmögenhetsbrott — med undantag för de grövsta brottstyperna — begåtts mot vissa gärningsmannen närstående personer. Vidare förekommer åtalsprövning vid vissa misshandelsbrott, riktade mot närstående, samt vid fosterfördrivning i fråga om kvinnan själv. Även i vissa andra fall är åtal beroende av att vid en prövning av åtalsfrågan särskilda skäl för åtalets anställande befunnits föreligga. I allmänhet anges i de fall, då åtalsprövning skall äga rum, såsom anledning till åtal, att åtal skall befinnas vara »ur allmän synpunkt påkallat». Åtalsprövningen verkställs regelmässigt av statsåklagare. Vid fosterfördrivning i fråga om kvinnan själv är åtalsprövningen något annorlunda konstruerad, i det i lagen jämte brottsbeskrivningen intagits en föreskrift om att straffrihet inträder, därest omständigheterna är synnerligen mildrande. Finner statsåklagare vid sin åtalsprövning att åtal för fosterfördrivning bör ske, skall frågan underställas riksåklagarens prövning. Anställes åtal äger vid detta brott domstolen fria från straff, om den finner omständigheterna synnerligen mildrande. Om åklagare i andra fall av åtalsprövning finner anledning till åtal, kan domstolen däremot icke fria från straff på den grund att den till äventyrs kommer till den uppfattningen, att åtal ej varit »ur allmän synpunkt påkallat». Grunden för införandet i vissa fall av åtalsprövning och därav följande möjligheter att underlåta åtal kan i korthet angivas så, att det vid vissa handlingssätt — vilka befinner sig i gränsområdet mellan det straffvärda och det straffria — icke varit möjligt att genom generella regler avgränsa de icke straffvärda förfarandena. Lagens brottsbeskrivning har därför fått en så vid formulering, att även de såsom icke straffvärda ansedda handlingssätten kommit att falla därunder. De icke önskvärda konsekvenserna härav har då måst elimineras genom tillskapandet av en möjlighet att efter prövning från fall till fall underlåta åtal, då gärningen framstår såsom icke straffvärd.

Lagen öppnar vidare möjlighet för åklagare att i vissa fall underlåta åtal genom *åtalseftergift*. Åtal må sålunda enligt 20 kap. 7 § rättegångsbalken eftergivnas av åklagaren 1) om å brottet icke kan följa svårare straff än böter och det är uppenbart att den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt eller 2) om brottet förövat innan den misstänkte dömts för annat av honom förövat brott eller till fullo undergått straff eller annan påföljd för sådant brott och det är uppenbart, att brottet i jämförelse med det andra brottet är med hänsyn till påföljden utan nämnvärd betydelse. Väckes åtal har domstol, om den finner den tilltalade skyldig, icke möjlighet att efterge påföljd.

I *strafflagberedningens* betänkande med förslag till lag om skydd mot brott (skyddslog) m. m. föreslås såväl vidgade möjligheter till meddelande av

åtalseftergift som införande av möjlighet för domstol att helt eftergiva påföljd. I fråga om åtalseftergift föreslås sålunda, såvitt nu är av intresse, att allmänt åtal må eftergivas — förutom i de fall, då enligt nu gällande bestämmelser sådan eftergift må äga rum — jämväl om brottet är belagt med *fängelse* men det är uppenbart att påföljd ej erfordras för att avhålla den misstänkte från vidare brottslighet och det ej heller ur allmän synpunkt är påkallat att åtal väckes. Beslut om eftergift av åtal för brott, varå kan följa fängelse, skall enligt förslaget kunna meddelas endast av riksåklagaren.

Mot denna för åklagare föreslagna befogenhet att underlåta åtal skall enligt förslaget svara en möjlighet för domstol att, då åtal väckts, eftergiva påföljd för brottet. Domstol skall också äga bestämma lindrigare påföljd för brott än därför stadgats, såframt synnerliga skäl föreligger för antagande, att den lindrigare påföljden är till fyllest för den brottsliges tillrättaförande och hinder ej möter ur allmän synpunkt; för eftergift av påföljd förutsättes att det finnes uppenbart att påföljd för brottet ej är erforderlig.

Historik

De första bestämmelserna om rätt för s. k. samvetsömma att fullgöra värnpliktstjänstgöring i särskild ordning utfärdades 1902 genom ett kungl. cirkulär. Enligt dessa bestämmelser bemyndigades vederbörande truppförbandschefer att efter utredning förordna att värnpliktig, som hyste allvarliga samvetsbetänkligheter mot att fullgöra vapentjänst, skulle användas till annan lämplig tjänstgöring vid truppförbandet. År 1920 tillkom den första lagen i ämnet, sedan vid ett flertal riksdagar väckts motioner, vari hemställdes att samvetsömma måtte beredas tillfälle att i stället för militär tjänstgöring fullgöra civilt arbete för statens räkning. Enligt 1920 års lag kunde värnpliktig, som hyste allvarliga på religiös övertygelse grundade samvetbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning, erhålla tillstånd antingen att tjänstgöra vid krigsmakten utan att övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition eller att utföra civilt arbete för statens räkning. 1920 års lag avlöstes år 1925 av en ny lag i ämnet, enligt vilken icke endast på religiös övertygelse grundade betänkligheter mot värnplikts-tjänst i vanlig ordning kunde åberopas för vapenfri tjänstgöring utan även s. k. etiska betänkligheter. Efter en ändring år 1940 i 1925 års lag kunde civilt arbete åläggas vapenfria värnpliktiga såväl inom försvarsväsendet som eljest för statens räkning.

Nu gällande lag om vapenfria värnpliktiga av år 1943 utarbetades på grundval av ett av särskilda sakkunniga — 1941 års utredning angående samvetsömma värnpliktiga — avgivet betänkande (SOU 1942: 15). I detta uppmärksammades även de problem, som uppkommer till följd av att vissa vapenfria värnpliktiga vägrar att utföra även civilt arbete som anvisas dem. De sakkunniga uttalade att sådana värnpliktiga företrädesvis var att finna

bland medlemmar av sekten »Jehovas vittnen», vilka samtliga torde vara värnpliktsvägrare. Rörande dessa anförde de sakkunniga:

Det har berett vederbörande myndigheter de största svårigheter att bedöma de enskilda vittnenas samvetsövertygelse. De prästmän, som haft att ägna prövning åt de samvetsbetänkligheter som anmälts av Jehovas vittnen, hava kommit till vitt skilda resultat. Prästmannen har så gott som alltid ansett sig kunna konstatera, att vederbörande varit fanatiskt övertygad om riktigheten av sin tro men har nästan lika ofta ansett sig tvungen att ifrågasätta, om denna tro verkligen vore att anse som en på samvetet grundad övertygelse.

För att i någon mån belysa skälen till dessa omdömen lämnade de sakkunniga följande kortfattade redogörelse för rörelsen:

År 1884 bildades i Amerika med pastor Charles T. Russel som förnämste initiativtagare en organisation, vars namn slutligen fixerades till Vaktornets Bibel- och Traktatsällskap, med uppgift att på olika språk sprida bibelns sanningar genom traktater, tidskrifter m. m. Sedan Russel 1916 avlidit, övertogs ledningen av domaren J. F. Rutherford (död 1942). Från och med år 1931 hava riktningen och dess anhängare kallat sig Jehovas vittnen. Sällskapet synes förfoga över avsevärda penningmedel och bedriver en målmedveten och skickligt upplagd propaganda i en mångfald länder. Enbart i Sverige hava utgivits över femtio tryckta skrifter, som av vittnena säljas direkt i hemmen.

Rörelsen spekulerar i det vitt utbredda intresset för de yttersta tingen och söker med en bokstavsmässig tolkningsmetod »sprida bibelns sanningar» och värva anhängare för sin lära. Enligt denna lära är religionen, så som den tagit sig uttryck i övriga samfund, »en djävulens snara, som brukas till att bedraga och snärja människor och vända dem bort från Gud». Endast de människor, som helt och hållet ställt sig till Gud Jehovas förfogande och utvalts av honom som hans vittnen, äro sanna kristna och förfäktare av Guds världsherradöme, teokratien. Om vederhäftigheten av deras förkunnelse ge följande läropunkter upplysning: Kristi andra tillkommelse skedde år 1914, då samtidigt världens ände kom; år 1918 kom Kristus till Jehovas tempel, och samtidigt började domen, ehuru de invigda, d. v. s. vittnena, icke förrän år 1922 förstodo, att Herren var i templet; alltsedan år 1922 har Herren oavslutligt kastat ljus över profetiorna, vilket skänkt hans vittnen en klarare syn och större insikt i Guds ord än alla andra.

Frågan om vittnenas inställning till kriget, krigstjänstgöringen och samhället över huvud bestämmes helt och hållet av den kardinalpunkt i deras lärosystem, som med kraft hävdar, att hela den nuvarande världsordningen är i satans våld och att det för den enskilde gäller att skilja sig från världen och fly till teokratien. Följande officiella uttalande i huvudorganet Vaktornet (1940, nr 1, sid. 5 och nr 16, sid. 245) ställer det enskilda vittnet utan varje val i värnpliktsfrågan: »Den ena nationens krig mot en annan av jordens nationer är inte den kamp som Kristi Jesu efterföljare ha att utkämpa. Om denna världens nationer önska strida, så är detta helt och hållet deras sak, och den som har slutit förbund om att vara trogen mot Gud, den Allsmäktige, och hans konung och rike har inte det ringaste med det att göra. Den kristne får inte lägga sig i de olika ländernas uttagning av folk för krigsändamål. Detta är denna världens nationers sak. Den kristne måste vara helt och hållet neutral och detta utan hänsyn till födelseort eller nationalitet. Det är varje kristens förmån att göra sin egen ställning och sitt eget förhållande till Herren klart förståeliga och ge till känna, att han är

avskild från och helt utan delaktighet i någon av denna världens nationer. Jehovas vittnen ha skilt sig helt och hållet från denna världen genom att ingå förbund om att vara trogna mot Guds rike . . . och om den kristne medvetet bryter detta förbund, betyder det hans eviga tillintetgörelse.»

Denna i sak tydliga uppmaning till värnpliktsvägran vilar uteslutande på den ovan relaterade grunduppfattningen men betingas icke, såsom hos samtliga övriga samvetsömma i vårt land, av en uppfattning om det orätta i dödandet. Varken femte budet eller Jesu kärleksbud intager någon framskjuten plats i vittnenas lärosystem, vilket tvärtom med eftertryck understryker deras rätt till självförsvar. Ett Jehovas vittne är sålunda berett att med vapen i hand försvara sig själv och sina likasinnade men icke det land, vari han enligt statens lagar är medborgare. Han är även beredd att gå ut i krig för att under Guds ledning bekämpa satan och hans välde, d. v. s. de jordiska staterna.

De prästmän och andra, vilka haft att taga befattning med ifrågavarande rörelse och anledning att sätta sig in i dess lära, synas vara ense om att rörelsen är samhällsfarlig och statsfientlig. Även personer, vilka eljest gjort sig till tolk för tolerans gentemot de mest skilda yttringar av religiositet, hava uttryckt önskemål om att rörelsen borde upplösas och spridandet av dess lära förbjudas.

Att möjlighet skulle införas att *helt* befria värnpliktsvägrare från tjänstgöringsskyldighet ifrågasattes icke av de sakkunniga.

Rörande *behandlingen* av ifrågavarande samvetsömma anförde de sakkunniga:

Det har tidigare nämnts, att bland de samvetsömma finnas personer, som icke förtjäna särskild hänsyn från samhällets sida. De sakkunniga avse särskilt de personer, vilka hysa en mot staten föraktfull inställning. I detta sammanhang erinras om den sekt, som benämnes Jehovas vittnen, och för vilken de sakkunniga tidigare redogjort. Vidare avse de sakkunniga sådana samvetsömma, som ådraga sig straff för vägran att fullgöra den tjänst, som de i egenskap av vapenfria värnpliktiga fått sig ålagd. Enligt de sakkunnigas mening bör från samhällets sida någon hänsyn icke tagas till de bevekelsegrunder, de må benämnas samvetsskäl eller annat, som föranlett dessa personers ställningstagande. Å andra sidan bör varken försvarsmakten, luftskyddet eller myndigheter i allmänhet, som anordna arbeten för samvetsömma, belastas med personer, som kunna anses utgöra en fara för verksamheten eller i vart fall verka upplösande på disciplinen. Dessa personer böra särskilt registreras, krigsplaceras i en särskild grupp samt i krig eller vid krigsfara sammanföras i särskilt arbetsförband med sådant befäl, biträdande personal, förläggning och arbetsuppgift, att någon fara för ordningen eller mot samhället riktad verksamhet icke uppkommer. Jämväl i fred böra ifrågavarande personer sammanföras till särskild arbetsplats, som för ändamålet bör förses med för övervakning tillräckligt och kvalificerat arbetsbefäl.

Vid sitt ställningstagande till vissa *straffrättsliga* frågor med anknytning till samvetsömma värnpliktiga erinrade de sakkunniga om att det i olika sammanhang framhållits, att fängelse och straffarbete icke vore lämpliga former för statens reaktion mot insubordinationsbrott, som icke hade annan grund än samvetets bud, samt anförde härom vidare:

Utan tvivel har begagnandet av dessa straffformer haft vissa olyckliga verkningar, främst därigenom att de framställts såsom ett bestraffande av ett vaket samvete. Detta har medfört att åtskilliga av de bestraffade känt sig och på sina håll ansetts såsom martyrer för sin övertygelse. Detta förhållande synes även icke utan framgång hava kunnat utnyttjas i propagandasyfte. Insikten om att även ett land som Sverige, där statsmakterna även under krigsåren tagit stor hänsyn till samvetsbetänkligheter mot värnplikts-tjänstgöring, dock måste fordra, att den enskilde icke sätter sig över staten och att staten i motsatt fall måste upprätthålla sin auktoritet med maktmedel, torde emellertid vara ganska allmän. De vådliga konsekvenserna av en motsatt uppfattning torde vara lika uppenbara som angelägenheten ur såväl statens som den enskildes synpunkt att undanröja eller åtminstone minska de fall, där straff måste tillgripas.

— — —
De sakkunniga hava — — — övertvägt att föreslå en bestämmelse om att den, som avtjänat straff för på samvetsskäl grundad värnpliktsvägran, utan vidare prövning skall befrias från vapentjänst. Häremot talar att varje värnpliktig skulle kunna genom ett fängelsestraff så att säga köpa sig fri från en särskilt riskfylld befattning. Denna invändning hava de sakkunniga funnit vägande — — —.

Av skäl, som i annat sammanhang utvecklats, finna de sakkunniga icke anledning att särskilt ömma för dem, vilka erhållit tillstånd till vapenfri tjänst men som vägra att utföra sådan. Vissa av de olägenheter, som äro förenade med förekomsten av dylika personer, torde bortfalla, därest det av de sakkunniga framlagda förslaget om centralisering av mot samhället osolidariska och vissa andra personer till särskild arbetsplats förverkligas.

— — —
De sakkunniga hava övertvägt att föreslå införande av en ny straffform för på samvetsskäl grundad värnpliktsvägran. Denna straffform skulle kännetecknats av, att vederbörande skulle ålagts rent civilt arbete under mycket lång tid. Vidare skulle föreskrifter hava givits om, att den straffade efter straffets avtjänande icke vidare finge tagas i anspråk såsom värnpliktig. De sakkunniga hava emellertid, ehuru en dylik straffform i vissa hänseenden skulle tett sig mera tilltalande än de nuvarande för brott av ifrågavarande art, avstått från att framlägga förslag härutinnan, när de mest otillfredsställande konsekvenserna av nuvarande ordning synas låta sig undanröjas på annat sätt och vid sådant förhållande omständigheterna icke synas motivera en så genomgripande reform.

Av *departementschefens* allmänna synpunkter på frågan om en särställning för samvetsömma värnpliktiga vid tillkomsten av 1943 års lag må här återgivas följande uttalanden:

Den allmänna värnpliktens bärande idé är att försvaret är en hela folkets gemensamma angelägenhet och att försvarsbördan skall fördelas såvitt möjligt likformigt och även i övrigt rättvist. Den särskilda lagstiftningen till förmån för dem som hysa samvetsbetänkligheter mot värnplikts-tjänstgöring innebär ett avsteg från denna princip, vilket praktiskt taget saknar motsvarighet på andra områden. Den undantagsställning ifrågavarande grupp medborgare tillerkänts är ur samhällets synpunkt att uppfatta som en eftergift och måste för därav berörda betraktas som en förmån, betingad av den svenska samhällsordningens respekt för individens frihet och möjliggjord därigenom att de undantagssökandes antal är ringa i jämförelse med

antalet av dem som lojalt fullgöra den egentliga värnpliktstjänstgöringen. — — — Vid lagstiftningens utformning liksom vid dess tillämpning måste emellertid ständigt hållas för ögonen, att undantagslagstiftningen rubbar den allmänna och lika värnplikten, varför dess verkningar så vitt möjligt böra begränsas genom att tjänstgöring i den ordning denna lagstiftning angiver motverkas och återgång till värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning underlättas.

Rörande behandlingen av sådana vapenfria värnpliktiga, som vägrar att utföra även vapenfri tjänst, anslöt sig departementschefen till sakkunnigutredningens förslag att de borde kommenderas till särskilda arbetsförband.

Lika litet som de sakkunniga berörde departementschefen i sitt yttrande möjligheten att helt befria samvetsömna från värnpliktstjänstgöring.

Andra lagutskottet förklarade sig i sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 12/1943) dela uppfattningen, att den som ansåge sig berättigad att använda vapen för att främja sina egna, sin grupp eller sin sekts mål men hyste betänkligheter mot att använda vapen till försvar för samhället, icke borde åtnjuta dess respekt för betänkligheter mot värnpliktstjänstgöring.

Beträffande behandlingen av vapenfria värnpliktiga anförde utskottet i samma utlåtande att de i lagförslaget för de vapenfria avsedda arbetsuppgifterna syntes lämna goda möjligheter till hänsynstagande till variationer i samvetsbetänkligheternas art samt att anspråk på respekt för samvetskäl, som ginge utanför de gränser, som förnuft och etik uppställde, självfallet ej kunde tillmötesgåas.

Remissyttranden

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden över motionen från överbefälhavaren, riksåklagarämbetet och hovrätten för Nedre Norrland, varjämte tillfälle att yttra sig över motionen beretts Föreningen Sveriges stadsdomare, Föreningen Sveriges häradshövdingar, Föreningen Sveriges stadsfiskaler, Föreningen Sveriges landsfogdar och Föreningen Sveriges landsfiskaler.

Det i motionen väckta förslaget om en utredning i syfte att åstadkomma en lämpligare behandling av ifrågavarande värnpliktsvägrare tillstyrkes eller föranleder ej erinran av *överbefälhavaren, Föreningen Sveriges häradshövdingar, Föreningen Sveriges stadsfiskaler* ävensom av *statsåklagarna i Stockholm och Göteborg*, vilka avgivit yttranden till riksåklagarämbetet på dettas anmodan.

Riksåklagarämbetet finner den av motionären antydda utvägen att helt befria ifrågavarande värnpliktiga från tjänstgöringsskyldighet icke möjlig att beträda och avstyrker bestämt införandet av möjlighet för åklagaren att efter åtalsprövning underlåta åtal. Ämbetet framför emellertid, ehuru med tvekan, tanken att den nuvarande vapenfria tjänsten skulle kunna ombildas till en ren arbetstjänst.

Avstyrkande yttranden har avgivits av *Föreningen Sveriges stadsdomare*,

inom vars styrelse emellertid förekommit skiljaktiga meningar i det en ledamot velat tillstyrka motionärens förslag om en utredning, av *Föreningen Sveriges landsfogdar* och *Föreningen Sveriges landsfiskaler* samt av *statsåklagaren i Malmö*, som på riksåklagarämbetets anmodan avgivit yttrande till detta.

Hovrätten för Nedre Norrland ställer sig kritisk till motionärens förslag att åklagaren skulle äga underlåta åtal och framhåller att problemet ej synes böra lösas fristående med hänsyn till motsvarande spörsmål inom civilförsvaret.

I *överbefälhavarens* yttrande framhålles att med gällande bestämmelser möjlighet torde finnas för varje värnpliktig, som huser samvetsbetänkligheter mot att bruka vapen mot annan, att erhålla en tjänstgöring, som är förenlig med hans religiösa övertygelse, varefter anföres:

Vägran att fullgöra vapenfri tjänst för statens eller kommuns räkning, torde icke kunna bero på samvetsbetänkligheter grundade på religiös övertygelse att icke bruka vapen mot annan. En vägran att fullgöra vapenfri värnplikt bör således betraktas som en uraktlåtenhet att fullgöra sina skyldigheter mot samhället.

De som vägrar att fullgöra vapenfri värnpliktstjänstgöring torde i regel tillhöra sekten Jehovas vittnen. Enligt deras förkunnelse går religion och statsväsen hand i hand och är »djävulens» redskap. Deras grund för vapenvägran är icke pacifism i vanlig mening, eftersom de under vissa omständigheter (när Jehovas krig kommer) är villiga att döda. Vägran motiveras alltså icke av motvilja mot våld, inte ens mot att döda, utan av den uppfattningen de har av staten som en »djävulens» organisation.

Frihetsstraff för vägran att fullgöra vapenfri tjänst torde i dessa fall varken ha avskräckande inverkan eller medverka till vederbörandes återanpassning i samhället, varför andra vägar kunna övervägas.

Med anledning härav har överbefälhavaren intet att erinra mot att en utredning beträffande behandlingen av sådana som vägrar att fullgöra vapenfri värnpliktstjänstgöring kommer till stånd.

I detta sammanhang kan även erinras om den ändring av vapenfrias tjänstgöringsförhållanden som kan bli följden av den förestående utredningen om värnpliktskontingentens begränsning.

Häradshövdingeföreningen yttrar:

I motionen har närmast tagits sikte på medlemmar av sekten Jehovas vittnen, vilka hävda uppfattningen att deras religion förbjuder dem att fullgöra ens vapenfri värnpliktstjänstgöring. Dessa uttagas nu till civilt arbete utom krigsmakten för statens eller kommuns räkning, oftast skogsarbete på Uppsala akademis egendomar. Då de vägra att utföra sådant arbete, åtalas de och dömas för grovt tjänstefel till fängelse första gången regelmässigt en månad. Vid förnyade inkallelser, som i allmänhet ske en till tre gånger, brukar varje upprepade vägran föranleda förhöjt fängelsestraff. Villkorlig dom tillämpas ej i dessa fall. Enligt motionären framstår denna behandling, jämförd med den starkt humana syn som under senare år präglat vår kriminal-lagstiftning och rättskipning, närmast såsom hänsynslös.

Föreningen anser att detta omdöme är överdrivet hårt. Kvar står dock att de åsyftade värnpliktsvägrarna, såsom motionären framhållit, äro fanatiskt övertygade om riktigheten av sina teorier, att de icke höra hemma bland ett ordinärt fängelseklientel, att deras »återanpassning» genom fängelsestraff är

meningslös och att de bland sina meningsfränder framstå såsom martyrer för sin tro. Ett mycket stort antal domare torde också känna djup olust då de ha att avkunna dessa fängelsedomar. Föreningen vill därför icke motsätta sig att en utredning kommer till stånd, ehuru föreningen håller för troligt att det blir svårt att finna en annan lämpligare behandling, som är ur alla synpunkter godtagbar. Utredningen bör emellertid icke inskränkas till att avse behandlingen allenast av dem som på grund av religiösa betänkligheter anse sig icke kunna fullgöra vapenfri tjänst, utan bör beröra även dem, som av andra bevekelsegrunder än religiösa finna — såsom det heter i lagen om vapenfria värnpliktiga — att fullgörande av den anvisade tjänstgöringen skulle medföra djup samvetsnöd. Den bör även omfatta dem som vägra tjänstgöring enligt civilförsvarslagen.

Härutöver vill föreningen anföra följande.

Föreningen anser det icke tillrådligt vare sig att helt befria de samvetsömma från varje tjänstgöringsskyldighet eller att tillämpa av motionären antytt system med mer eller mindre allmän åtalseftergift. Båda tillvägagångssätten skulle för stora medborgargrupper framstå såsom innebärande avkall på principen om allas likhet inför lagen, detta även om det framdeles skulle befinnas nödvändigt att med hänsyn till ändrad försvarsordning befria vissa kategorier från värnpliktstjänstgöring. Man bör heller icke bortse från risken för att en alltför välvillig behandling framkallar simulanter, vilka nu torde vara mycket fåtaliga. Att med någon större grad av säkerhet avgöra huruvida en person, därest han måste fullgöra visst slag av civilt arbete, skulle råka i djup samvetsnöd låter sig knappast göra. Man bör därför ej införa lagbestämmelser som för mindre nogräknade personer kunna innebära ett incitament till att föregiva samvetsbetänkligheter som de ej hysa.

I *stadsfiskalsföreningens* yttrande anföres:

I motionen anföres bl. a., att med hänsyn särskilt till rådande religionsfrihet innebär tvingande av den som av religionsbetänkligheter anser sig förhindrad att utföra även vapenfri militärtjänst ett ingripande avsteg. Detta torde i och för sig kunna vitsordas men i så fall måste väl även tvånget för den enskilde medborgaren att fullgöra sin värnplikt för många innebära ett minst lika allvarligt ingrepp i den medborgerliga friheten.

Utän att taga ställning till dylika principiella resonemang kan konstateras, att det för närvarande måste vara ett starkt samhällsintresse, att så många medborgare som möjligt erhålla utbildning i militärtjänst. Samtidigt kan också konstateras, att det finnes en tendens, mer eller mindre stark under olika tidsperioder, bland dem som skall fullgöra sin värnplikt att av olika skäl försöka undandraga sig denna plikt. Av såväl rättviseskäl som ur försvarssynpunkt måste denna tendens begränsas så mycket som möjligt. Ett visst tvång torde därvid alltid behöva förekomma. I den mån bl. a. fängelsestraff begagnas som ett dylikt tvångsmedel, har det säkerligen icke betraktats som en behandlingsform i resocialiseringssyfte utan enbart som ett sätt att påverka de tveksamma till att inför hotet om ett frihetsberövande fullgöra sin värnplikt i någon av samhället godtagbar form.

I motionen beröras närmast medlemmar tillhörande sekten »Jehovas vittnen». Av motiven till nu gällande 1943 års lag framgår, att för »Jehovas vittnen» bruk av vapen icke varit helt främmande bara det skedde för av sekten godtagbara skäl. Huruvida sekten numera ändrat sin inställning i denna fråga är icke föreningen bekant. Med hänsyn till denna uppfattning utformades 1943 års lag till att avse värnpliktiga »för vilka bruk av vapen mot annan skulle medföra djup samvetsnöd». Avsikten har tydligen varit att därigenom utesluta bland andra sekten »Jehovas vittnens» medlemmar

från lagens tillämpningsområde. Med hänsyn till sektens refererade inställning till användande av våld har detta syntts välbetänkt. Ur denna synpunkt torde väl den straffrättsliga reaktionen mot dem av sektens medlemmar, som vägra fullgöra varje form av vapenfri militärtjänst, icke ha väckt några större betänkligheter.

I motionen har emellertid framkommit en motsatt uppfattning. Som en utväg att i angivna sammanhang undvika straffreaktioner har sålunda föreslagits att riksåklagaren eller statsåklagare i det särskilda fallet skulle verkställa prövning, huruvida åtal ur allmän synpunkt vore påkallat. Med hänsyn till vad ovan anförts om motiven till gällande lag synes en sådan lösning icke kunna ske utan lagändring, då eljest syftet med 1943 års lag skulle kunna förfelas genom en dylik åtalsprövning. Även kan med fog ifrågasättas om det lämpligen bör ankomma å åklagarmyndigheterna att pröva sådana ytterligt känsliga frågor som samvetsfrågor utgöra. Att föreskriva några normer för en prövning av det slaget torde vara mycket vanskligt, då de fall, som kunna antagas förekomma, torde vara rätt så ensartade.

Emellertid kan det icke uteslutas, att berörda problem skulle kunna lösas på ett kanske mera ändamålsenligt sätt än vad nuvarande straffrättsliga förfarande utgör. Med hänsyn till den arbetsbelastning, som för närvarande är rådande inom rättsskipningens olika organ, skulle ett bortfall av hithörande brottmål, rörande bl. a. medlemmar av sekten »Jehovas vittnen», hälsas med tillfredsställelse. Sålunda kan i detta sammanhang exempelvis framhållas att — vilket i motionen understrukits — dessa sektmedlemmar i allmänhet icke äro jämförbara med huvuddelen av övriga medborgare, som komma i konflikt med samhällets strafflagstiftning. Det väsentligaste måste dock vara att de, som vägra fullgöra vapenfri militärtjänst, tvingas till någon form av samhällstjänst av sådan beskaffenhet, att den för den värnpliktiga ungdomen i gemen icke framstår som alltför lockande i förhållande till den vanliga värnpliktstjänstgöringen.

Med hänsyn därtill kan föreningen tillstyrka en förutsättningslös utredning av den i motionen väckta frågan.

Statsåklagaren i Stockholm erinrar om att 1943 års lag ej avsetts skola vinna tillämpning å sådana värnpliktiga som på grund av att de omfattar sekten »Jehovas vittnens» lära vägrar att fullgöra värnpliktstjänstgöring men att lagen likväl i stor utsträckning kommit att tillämpas också på dem. Härefter anföres i yttrandet:

Även om man kan instämma i vad som i motionen anförts därom att dessa människor icke äro brottsliga i egentlig mening eller tillhör det vanliga fängelseklientelet, bör man icke låta den förutnämnda generösa tillämpningen av lagen bortskymma det faktum, att motiven till lagen otvetydigt ger vid handen att lagen icke är avsedd för den ifrågavarande sektens medlemmar. Lagstiftarnas inställning till förevarande problem, sådan den lagit sig uttryck i förarbetena, synes välmotiverad, och efter lagens tillkomst har såvitt jag kan se ej inträffat något av beskaffenhet att föranleda ett annat ställningstagande. Vore fråga blott om medlemmar av berörda sekt ter sig därför skälen för en utredning av det slag som i motionen förordas svaga.

Bland dem som vägrar fullgöra även vapenfri värnpliktstjänst finns emellertid också sådana, för vilka bruk av vapen emot annan för vad ändamål som helst skulle medföra djup samvetsnöd och vilka finner konsekvensen fordra vägran att medverka till försvaret även genom civilt arbete utom krigsmakten. Den omständigheten att numera alla s. k. civilarbetare är att hänföra till krigsmän och lyder under strafflagen för krigsmakten har säker-

ligen bidragit till att civilarbetare även utom krigsmakten ansett sig medverka till försvaret. Med hänsyn till det sist anförda torde skäl föreligga för en utredning rörande möjlighet till lämpligare behandling av sådana i enlighet med vad i motionen föreslås.

I första hand torde frågan om möjlighet till befrielse från även vapenfri värnpliktstjänstgöring — vilken ju sedan tillkomsten av 1939 års National Service Act förefinns i England — böra närmare utredas.

Vad därefter angår den i motionen antydda utvägen att bibehålla kriminaliseringen och införa möjlighet till åtalseftergift, förmenar motionären, att polisutredningen skulle tänkas kunna påvisa de fall, där simulation förelåge, och att åtal skulle äga rum beträffande dem, men att i övrigt åtals- eftergift skulle meddelas. Det torde icke föreligga någon anledning att antaga, att en polisutredning skulle skapa större klarhet rörande de på sakens prövning inverkan omständigheterna än den utredning som redan skett före Kungl. Maj:ts tidigare prövning av frågan om tillstånd till fullgörande av vapenfri tjänst respektive beslut rörande arten av tjänstgöringen.

Resultatet skulle sålunda bli, att åtalseftergift skulle komma att meddelas i nära nog samtliga fall. Att överhuvud i samband med en lag av det slag varom här är fråga ge direktiv om åtalseftergift, är ägnat att inge allvarliga betänkligheter. Lagen skulle otvivelaktigt därigenom i stor utsträckning förlora sin verkan.

Därest möjlighet att ge åtalseftergift likväl skulle övervägas, har man att taga under övervägande de åtalsfaktorer, som föreslagits. Vad det allmänna beredskapsläget beträffar, kan jag icke finna, att den ifrågasvarande värnpliktige skall i ett sådant bedömas strängare än eljest. Det kan ju — som också framhållits i samband med tillkomsten av 1943 års lag — vara så att hans samvetsnöd blivit djupare just inför en ökad beredskap. Vad frågan om simulation angår, vill jag hänvisa till vad jag tidigare i denna del anför. Vad slutligen »tendens till ökning av antalet befrielser» beträffar, bör icke en sådan omständighet, över vilken den enskilde icke kan råda, inverka på åtalsfrågan.

Då emellertid, såsom ovan nämnts, i fråga om vissa grupper av vapenföra värnpliktiga — vartill enligt min uppfattning enskilda medlemmar även av sekten Jehovas vittnen kan höra — får anses föreligga skäl till ändrad lagstiftning och sålunda en utredning i saken framstår som önskvärd, anser jag mig böra tillstyrka den i motionen gjorda framställningen.

Som skäl för sitt tillstyrkande av den i motionen begärda utredningen anför *statsåklagaren i Göteborg*:

1943 års lagstiftning har öppnat möjligheter för värnpliktiga, som hysa religiösa betänkligheter att fullgöra vapentjänst, att i stället tjänstgöra inom civilförsvaret eller krigsmaktens sjukvård eller undantagsvis i annan tjänst, som anges i lagens 2 §. Det kan därför te sig säreget, att ytterligare åtgärder skola erfordras för att tillfredsställa även andra uppfattningar, som kunna råda. Som i motionen framhålles finnas vissa sekter — Jehovas vittnen torde vara den i detta sammanhang viktigaste — vilkas medlemmar vägra att fullgöra även vapenfri tjänst. Åtgärderna mot dessa personer framstå i regel som meningslösa för att icke säga stötande. Med hänsyn till den verkliga övertygelse med vilken medlemmarna uttala sin uppfattning och den envishet, med vilken de vidbliva sin inställning, kan man fråga sig, huruvida icke en närmare undersökning av dessa sekters livsuppfattning är önskvärd. Det kan ifrågasättas, huruvida undersökningen icke även bör omfatta en översikt av det människomaterial, som är anslutet till sekterna.

Först sedan en sådan undersökning skett torde man kunna överväga, vilka åtgärder, som skola te sig erforderliga, antingen man vill lämna vederbörande fullständig befrielse från all tjänstgöring, införa särskilda regler om tillstånd till åtal eller till äventyrs finna någon ytterligare lösning, till vilken sekternas olika medlemmar kunna ansluta sig.

I *riksåklagarämbetets* yttrande framhålles att den nu gällande lagstiftningen av år 1943 om vapenfria värnpliktiga tillkommit såsom resultat av ingående överväganden rörande lösningen av konflikten mellan två motstående intressen, nämligen å ena sida intresset av att landets värnkraft icke försvagas och att försvarsbördan fördelas såvitt möjligt likformigt och även i övrigt rättvist, samt å andra sidan den svenska samhällsordningens respekt för individens frihet. Hur konflikten mellan dessa motstående intressen bör lösas är enligt ämbetet uppenbarligen en fråga, som de rättskipande organen icke är närmast att taga ställning till utan vars lösning ankommer å statsmakterna. Den lösning, som statsmakterna väljer, måste emellertid, understryker ämbetet, självfallet respekteras och tvång kan därvid uppenbarligen icke helt undvikas; straffets funktion i detta sammanhang utgör ett spörsmål, som berör även de rättskipande organens verksamhetsområde. Vidare erinras i yttrandet om att 1943 års lag i rättstillämpningen kommit att tillämpas även å medlemmar av sekten »Jehovas vittnen», ehuru detta icke varit åsyftat. Rörande behandlingen av de i motionen avsedda värnpliktsvägararna och de av motionären antydda möjligheterna härvidlag anför ämbetet:

Frågan om den kriminalpolitiska behandlingen av dem, som genom att de anse sig handla efter vad deras samvete bjuder komma att göra sig skyldiga till lagstridiga handlingar är ett svårlöst problem, som varit föremål för övervägande i olika sammanhang (för svensk rätts vidkommande senast i strafflagberedningens betänkande, Enhetligt frihetsstraff m. m., SOU 1953: 17 s. 76 f.). Mot bestraffandet av s. k. övertygelsebrottslingar ha rikts invändningar ur såväl individualpreventiv som allmänpreventiv synpunkt. Från den förra synpunkten har framhållits, att någon moralbildande eller avskräckande påverkan av en övertygelsebrottsling icke kan åstadkommas på grund av dennes motstående pliktövertygelse. Från den senare synpunkten har beträffande sådana fall som det förevarande, där fråga är om en kollektiv pliktövertygelse hos individerna i allmänhet inom en social grupp — i detta fall medlemmar av sekten Jehovas vittnen — anförts att tillämpandet av straff icke endast är verkning löst utan utlöser en moralisk motreaktion, varigenom den ifrågavarande pliktövertygelsen endast förstärkes. Den straffade bleve en martyr och brottet en akt av högre plikt.

Mot vad sålunda från kriminalpolitiska synpunkter anförts mot bestraffning av övertygelsebrott kunna emellertid riktas vägande invändningar. Det förhåller sig så, att man inom en grupp måste räkna med element, som i förevarande hänseende icke hava någon fast övertygelse utan mera framstå som medlöpare. I förhållande till dylika element fyller straffhotet en viktig repressiv funktion. Sin viktigaste funktion har emellertid straffhotet i förevarande fall däri, att det motverkar exempelfaran av brottet utom gruppen.

Motionären förefaller nu tänka sig två möjliga vägar att åvägabringa ändring i det nuvarande läget.

Den ena utvägen synes vara, att sektens medlemmar helt befrias från tjänstgöring och att de således icke avkrävas någon ersättningsprestation för att de befrias från värnplikten. En dylik utväg förefaller ämbetet — så länge det svenska försvaret anses skola bygga på den allmänna värnplikstens tanke — såsom icke möjlig att beträda. I motionen har icke anförts något förhållande, som berättigar till antagande att i detta hänseende bedömningen i dagens läge skulle giva ett annat resultat än vid tillkomsten av 1943 års lagstiftning.

Såsom en annan utväg framför motionären den tanken, att åtal skulle ske endast efter särskilt tillstånd av statsåklagare eller riksåklagaren. Polisutredning skulle då alltid ske. Därvid skulle — anför motionären — väl som regel kunna fastställas t. ex. genom förhör med representant för vederbörande organisation, den misstänktes släkt och bekantskapskrets, hur det förhölle sig med den misstänktes övertygelse. Visade det sig därvidlag att simulation föreläge, skulle givetvis åtal ske. I övrigt skulle i princip åtalseftergift förekomma. Alternativt tänker sig motionären att — vid sidan om simulation — t. ex. det allmänna beredskapsläget eller tendens till ökning av antalet befrielser skulle utgöra tänkbara skäl att ej eftergiva åtal.

Ämbetet måste bestämt avstyrka en dylik anordning med åtalseftergift. Vad till en början angår motionärens tanke att åtal skulle i princip eftergivas i *samtliga* fall, där vägran att fullgöra vapenfri tjänst befundes vara grundad på en verklig övertygelse, så innebär denna tanke i realiteten, att den som anser sig på grund av samvetsbetänkligheter icke kunna fullgöra vapenfri tjänst, skulle utan påföljd kunna undandraga sig all tjänstgörings-skyldighet, d. v. s. i realiteten att vederbörande är befriad från sådan skyldighet. Om man intager en sådan ståndpunkt bör emellertid denna uppenbarligen komma till uttryck icke genom särskilda åtalseftergiftsbeslut i de enskilda fallen utan genom en regel i lagen om sådan tjänstebefrielse. Ämbetet kan icke följa den tankegång, som motionären i detta sammanhang utvecklar om att vid polisutredningen skulle klarläggas, huruvida äkta övertygelse eller simulation föreligger. En utredning genom polismyndighetens försorg i detta hänseende synes närmast framstå såsom mindre ändamåls-enlig än den som därutinnan enligt gällande lag företages beträffande varje vapenvägrare innan denne beviljas rätt till vapenfri tjänst.

Vad härefter angår tanken att åtalsprövningen skulle bestämmas även av sådana synpunkter som det allmänna beredskapsläget och tendensen till ökning av antalet befrielser måste principiella invändningar riktas även mot ett på sådant sätt utformat åtalseftergiftsinstitut. En prövning av fråga om åtal ur lämplighetssynpunkt är visserligen icke något främmande för svensk straffprocessrätt. Frånsett sådan åtalsprövning, som i vissa fall verkställs av Kungl. Maj:t och som bestämmas av väsentligen politiska och icke lag-skipningssynpunkter, verkställs lämplighetsprövning av frågor om åtal av riksåklagaren vid fosterfördrivningsbrott i fråga om kvinnan själv samt av statsåklagare i fråga om vissa förmögenhets- och misshandelsbrott. Denna lämplighetsprövning har huvudsakligen sin grund däri, att beträffande de ifrågakvarande brotten finnas sådana fall som — ehuru de av lagstiftaren icke ansetts straffvärda — likväl äro av så skiftande karaktär att de av lagtek-niska skäl icke kunnat undantagas från straffbudens formella tillämpnings-område. Åtalsprövningen innefattar således en *värdering* av gärningen ur en mångfald skiftande synpunkter. I fråga om den av motionären tänkta an-ordningen med åtalsprövning vid vägran att fullgöra vapenfri tjänst är läget ett annat. Prövningen skulle här väsentligen avse att fastslå ett sakförhål-lande, nämligen huruvida äkta övertygelse eller simulerad övertygelse åbe-

ropas såsom grund för vägran, varvid hänsyn dock skulle tagas till beredskapslägets krav och tendensen till ökning av antalet av dem som vägra att fullgöra vapenfri tjänst. För konstaterandet av det förstnämnda faktumets förhandenvaro torde allmän åklagare i allt fall icke äga bättre förutsättningar än den instans — Kungl. Maj:t — som för närvarande verkställer denna prövning. Beträffande frågan om beredskapslägets krav synes det ämbetet uppenbart att lagskipningsorganen icke äro ägnade för prövning av denna fråga.

Ämbetet berör härefter möjligheten att åvägabringa en lämpligare ordning efter andra linjer än de av motionären antydda samt anför härvidlag:

Det skulle emellertid kunna ifrågasättas, att möjlighet föreläge att komma ifrån det nuvarande otillfredsställande läget genom en lösning efter en annan linje än som förordats av motionären. Man kunde tänka sig en ombildning av den nuvarande vapenfria tjänsten till en ren arbetstjänst även i det hänseendet, att den tjänstepliktige icke skulle intaga ställning av krigsman samt att vägran att fullgöra arbetsinsatsen skulle vara förknippad endast med sådana frihetsinskränkande åtgärder, som för närvarande kunna vidtagas mot exempelvis försumliga försörjare. Frihetsstraff skulle således icke ifrågakomma. Huruvida denna tanke är värd ett närmare övernående synes dock ämbetet tveksamt. Med hänsyn till att här nästan uteslutande är fråga om företrädare för en åskådning, som icke godtager någon form av tjänsteplikt, ålagd av myndighet, torde även med ett sådant system bli ofrånkomligt med vittgående frihetsinskränkande tvångsåtgärder, som väsentligen endast till beteckningen skulle skilja sig från frihetsstraffet. Den fördel, som härigenom skulle vinnas, vore dock den, att den diffamerande verkan av frihetsstraffet undvekas och att den, som på grund av vägran att fullgöra den ålagda arbetsinsatsen bleve föremål för tvångsingripande, icke på samma sätt som för närvarande inom sin egen grupp komme att framstå såsom martyr. Ämbetet vill anmärka, att de sakkunniga, som framlagt förslaget till den gällande lagstiftningen, varit inne på en liknande tankegång, varvid de dock synes ha avsett att tvångsåtgärderna skulle ha formen av ett slags privilegierat straff, s. k. custodia honesta.

Styrelsen för *Föreningen Sveriges stadsdomare* anför i sitt avstyrkande yttrande att den icke anser det tillrådligt att uppmjuka 1943 års lag så, att samvetsbetänkligheter skulle kunna leda till total befrielse från skyldighet att fullgöra tjänst för samhället. Styrelsen beaktar härvid att missbruk icke torde kunna helt undvikas, hur omsorgsfullt prövningen av de enskilda fallen än sker samt att kännedomen om att vägran att fullgöra vapentjänst i vissa fall kunde leda till befrielse från varje slags tjänst måste verka lockande till att simulera samvetsbetänkligheter.

Föreningen Sveriges landsfogdar finner att motionärens förslag ter sig orealistiskt och att det icke torde kunna accepteras ur allmän synpunkt, varför motionen avstyrkes.

I sitt likaledes avstyrkande yttrande anför styrelsen för *Föreningen Sveriges landsfiskaler*:

Genom 1943 års lag har samhället sträckt sitt hänsynstagande till de religiösa betänkligheter, varom här är fråga, mycket långt. Om man, på sätt ifrågasatts i motionen, skulle tillämpa åtalseftergift i vissa fall, torde all-

varliga risker ur allmän synpunkt komma att uppstå, i synnerhet som erfarenheten ger vid handen att åtal eftergift sannolikt skulle komma att så småningom uppfattas som det normala. Med hänsyn härtill och då det måste anses ofrånkomligt att straffhotet på förevarande område upprätthålles med full styrka, anser sig styrelsen icke böra tillstyrka bifall till motionen.

Statsåklagaren i Malmö utvecklar skälen för sitt avstyrkande på följande sätt:

Frågan om samhällsreaktionen mot värnpliktiga, som inkallas för fullgörande av vapenfri värnpliktstjänstgöring men vägra att fullgöra förelagda arbetsprestationer, är ett mycket intrikat problem. Regelbundet äro dessa värnpliktiga anslutna till sekten »Jehovas vittnen». Deras religiösa övertygelse, vilken för utomstående framstår som obegriplig, synes vara äkta. Att döma sådana samhällsmedborgare till fängelsestraff synes principiellt oriktigt. De äro ej brottslingar i ordets vanliga bemärkelse. Motionären ifrågasätter, om ej åtal bör underlåtas i dessa fall. Emellertid torde det ur allmän synpunkt vara förenat med vissa risker att gå denna väg. Man kan i sådant fall befara, att många personer komma att åberopa samvetsbetänkligheter mot fullgörandet av såväl vanlig värnplikt som vapenfri sådan i syfte att undandraga sig denna medborgerliga skyldighet. Enligt motionen skulle polisen göra undersökning i varje sådant ärende för utrönande av om bärande skäl för deras vägran föreligger, utredningar, som utan tvekan skulle kunna bli både tidsödande och besvärliga. Detta skulle komma att innebära en ökning av polisens arbetsbörda, som redan nu synes vara svår att bemästra. Även andra faktorer kan anföras mot en ändring i gällande praxis. Värnpliktstjänstgöringen är en skyldighet, som måste fullgöras för att skydd skall kunna skapas mot yttre fiender. Frukterna härav få njuutas av varje medborgare. Att undantaga någon grupp från denna skyldighet innebär en förmån, vilken statsmakterna medgivit personer, som av samvetsbetänkligheter anse sig förhindrade att bära vapen. Samhället har då berättigade krav på att den samvetsömme på något sätt utför en arbetsprestation åt det allmänna som compensation härför. Detta bör ingen samvetsöm få undandraga sig, så mycket mer som denna prestation ej har någon militär karaktär. Detta framstår som ett rättvisekrav ur övriga medborgares synpunkt. Vill man komma i åtnjutande av samhällets tjänster, måste man också fullgöra sina skyldigheter. En religiös övertygelse kan ej rimligen påräkna hänsyn till sina yttersta konsekvenser. Då någon annan reaktionsform mot personer, som vägra fullgöra vapenfri värnplikt, svårigen kan tänkas, finner jag mig ej kunna tillstyrka motionärens begäran om utredning.

Hovrätten för Nedre Norrland slutligen anför i sitt yttrande:

Förslaget skulle kanske ej behöva möta starkare erinringar, om betryggande garantier kunde vinnas, att vederbörandes tjänstevägran bottnade i uppriktig övertygelse och allvarliga samvetsbetänkligheter. I praktiken torde det emellertid vara mycket svårt att få dylika garantier. Enbart den omständigheten att vederbörande tillhör en viss sekt eller ett visst religiöst samfund kan ej vara till fyllest. Motionärens tanke om åtal eftergift, beroende av omständigheter sådana som t. ex. det allmänna beredskapsläget eller antalet tjänstevägrare, synes knappast hållbar. Godtar man i princip samvetsbetänkligheter som giltig anledning för vägran att fullgöra vapenfri tjänst, kan man ej gärna handla olika allteftersom de yttre omständighe-

terna växla. Del förtjänar också erinras att problemet ej synes böra lösas fristående. I stort sett samma frågor möta inom civilförsvaret. Möjliggöres befrielse från vapenfri militär tjänstgöring, torde möjlighet till motsvarande befrielse böra medgivas beträffande civilförsvartjänstgöringen.

Utskottet

Enligt 1943 års lag om vapenfria värnpliktiga kan den, för vilken bruk av vapen mot annan skulle medföra djup samvetsnöd, erhålla tillstånd att fullgöra sin värnpliktstjänstgöring såsom vapenfri värnpliktig. Tjänstgöringen kan då, där omständigheterna så påkallar, anordnas såsom civilt arbete utom krigsmakten för statens eller kommuns räkning. Såväl samvetsbetänkligheter av religiös art som sådana på etisk grund respekteras av samhället i förevarande hänseende; en förutsättning för tillstånd till vapenfri tjänstgöring är emellertid att samvetsbetänkligheterna avser bruk av vapen mot annan.

Emellertid förekommer det, såsom i förevarande motion framhålles, att värnpliktiga vägrar att fullgöra också sådan tjänstgöring, till vilken de uttagits såsom vapenfria värnpliktiga, och detta även om tjänstgöringen förlagts utom krigsmakten och icke har annan militär anknytning än att den ålagts med stöd av värnpliktslagen. Grunden för vägran är härvid regelmässigt ifrågavarande värnpliktigas religiösa övertygelse om staten såsom något ont. Dessa värnpliktsvägrare torde med enstaka undantag omfatta sekten »Jehovas vittnens» lärosatser. För sin vägran att fullgöra värnplikts-tjänstgöring ådömmes de fängelsestraff.

I motionen framhålles att fängelsestraff i dessa fall icke är ägnat vare sig att påverka vederbörande så, att han i fortsättningen uppfyller sina förpliktelser i fråga om värnpliktstjänstgöring eller att förmå likasinnade att fullgöra sina skyldigheter i detta hänseende. Ehuru utskottet icke vill ifrågasätta riktigheten av motionärens uppfattning härvidlag, måste utskottet likväl framhålla, att straffet även i dessa fall har en viktig funktion att fylla. Straffhotet måste nämligen antagas verka återhållande på dem, som är tveksamma; det torde också vara av stor betydelse för att motverka simulation.

De nämnda funktionerna av straffet utesluter emellertid icke att det kan förtjäna övervägas, huruvida icke lämpligare former för behandlingen av ifrågavarande värnpliktiga skulle kunna införas. Härvid skulle, på sätt i motionen framhålles, särskilt kunna undersökas i vad mån man skulle kunna undvika att döma till fängelsestraff.

Utskottet vill i detta sammanhang till en början erinra om att det förevarande problemet uppmärksammades under förarbetena till 1943 års lag och att därvid — såsom av den i det föregående lämnade redogörelsen framgår — övervägdes att tillskapa en särskild reaktionsform, som skulle tillämpas på ifrågavarande värnpliktsvägrare och innebära eu mycket lång tids rent civil tjänstgöring. Tanken härpå övergavs emellertid. Såväl de sakkunniga som Kungl. Maj:t och riksdagen fann i fråga om behandlingen av dessa

värnpliktiga, att deras samvetsbetänkligheter på grund av deras inställning till samhället icke borde åtnjuta respekt av detta. Den nu gällande ordningen måste sålunda ses som ett resultat av en från skilda synpunkter gjord avvägning mellan den enskildes och samhällets intressen.

I förevarande ärende har dels i motionen, dels i vissa remissyttranden antytts några möjligheter till undanröjande av de mindre tillfredsställande följderna av gällande ordning.

Motionären synes i första hand vilja ifrågasätta att möjlighet skulle införas att helt befria de i motionen berörda värnpliktiga från tjänstgöringskyldighet. En sådan utväg finner sig utskottet icke kunna godtaga; rättvisan kräver att de enskildas skyldigheter mot samhället fördelas så långt möjligt likformigt, och detta rättvisekrav gör sig gällande med särskild styrka i fråga om en så betungande skyldighet som värnplikten.

Vad härefter beträffar motionärens förslag om införande av möjlighet för allmän åklagare att efter en prövning av omständigheterna i det enskilda fallet underlåta åtal har i åtskilliga remissyttranden bestämda gensagor rests mot en sådan ordning. Den härvid framförda kritiken synes utskottet tungt vägande. Mot förslaget kan sålunda anföras den principiella invändningen, att underlåtenhet att anställa åtal i *samtliga* de fall, då vederbörandes vägran befinnes grundad på samvetsbetänkligheter, i själva verket innebär en generell befrielse från varje form av värnpliktstjänstgöring på sådan grund. Att befrielse från tjänstgöring äger rum i dylika fall bör uppenbarligen komma till uttryck genom en regel i lagen och icke i form av särskilda beslut av åklagaren från fall till fall. Vidare måste mot motionärens förslag invändas, att det i förevarande fall icke, såsom regelmässigt eljest då åtalsprövning förekommer, skulle vara fråga om en bedömning av i vad mån gärningen vore straffvärd utan närmast en prövning, huruvida vissa faktiska förhållanden — av motionären angivna såsom avseende förhandenvaron av samvetsbetänkligheter hos vederbörande, beredskapsläget och tendens till ökning av antalet befrielser från värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning — förelåge i det enskilda fallet. Såsom riksåklagarämbetet framhållit torde allmän åklagare icke ha bättre förutsättningar att avgöra, huruvida verklig övertygelse föreligger, än Kungl. Maj:t, som prövat samma fråga redan i samband med att tillstånd meddelats den värnpliktige att fullgöra vapenfri tjänst. Allmän åklagare är uppenbarligen ej heller rätt instans att bedöma beredskapslägets krav. Det sagda ger vid handen att utskottet icke kan finna att motionären genom sitt förslag om införande av åtalsprövning anvisat en framkomlig utväg för åstadkommande av en lämpligare behandling av ifrågavarande värnpliktiga.

Möjligen skulle emellertid en lösning av problemet kunna tänkas efter andra linjer än dem, som motionären antytt, nämligen genom att tillskapa en sådan ordning att anledningen för ifrågavarande värnpliktiga att vägra fullgöra sin tjänstgöring fölle bort. Härvid kunde i första hand övervägas att anordna inkallelsen till tjänstgöringen på sådant sätt att de bleve inkallade till civil tjänstgöring, icke såsom nu genom militärmyndighets för-

sorg utan direkt av det civila organ, vid vilket tjänstgöringen skulle äga rum. Det är emellertid osannolikt att enbart en sådan ändring — vilken ju skulle vara av uteslutande formell natur i det tjänstgöringsskyldigheten alltjämt skulle grundas på värnpliktslagen och de för krigsmän gällande straffbestämmelserna alltfört äga tillämpning — komme att medföra en ändrad inställning från dessa värnpliktigas sida. Det skulle därför, såsom riksåklagarämbetet ifrågasatt, kunna övervägas huruvida icke den nuvarande vapenfria tjänsten kunde ombildas till en ren arbetstjänst även så till vida att tjänsteplikten icke grundades på värnpliktslagen och den tjänstepliktige icke intoge ställningen av krigsman. Härför skulle erfordras en helt ny lagstiftning om tjänsteplikt. Icke heller i denna lagstiftning skulle emellertid ansvarsbestämmelser kunna undvaras. Med hänsyn till att arbetstjänsten icke skulle vara annat än en ersättning för militärtjänst är det enligt utskottets mening att befara att ifrågavarande värnpliktiga skulle komma att vägra att underkasta sig även arbetstjänst. Därest man icke tillskapade en särskild reaktionsform för vägran att fullgöra arbetstjänst, skulle fängelse även härvidlag komma att tillämpas, och man vore därmed tillbaka i utgångsläget. Utskottet finner det sålunda så tvivelaktigt, huruvida något står att vinna genom en ombildning av den vapenfria tjänsten enligt det anförda, att utskottet icke finner sig kunna förorda att arbete och kostnader nedläggas på en närmare utredning av en sådan ombildning.

Då några andra tänkbara utvägar för åstadkommande av en lämpligare behandling av ifrågavarande värnpliktiga än de ovan berörda icke synes stå till buds samt utskottet icke funnit dessa utvägar vara av den art, att de kan tänkas tjäna som grundval för en ändrad ordning på ifrågavarande område, anser sig utskottet icke kunna förorda en utredning i motionens syfte. Utskottet får därför hemställa,

att förevarande motion, II: 356, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 27 mars 1958

På första lagutskottets vägnar:

EMIL AHLKVIST

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Branting, Lindblom, Per Olofsson, Lodenius, Lindgren, Arvidson och Alexanderson;

från andra kammaren: herr Gustafsson i Borås, fru Boman, herrar Onsjö, Jacobsson i Sala, fru Löfqvist, fröken Bergegren, herrar Eliasson i Stockholm och Edlund.

Reservation

av herr *Gustafsson* i Borås, fröken *Bergegren* och herr *Eliasson* i Stockholm, vilka ansett att utskottets yttrande och hemställan bort ha följande lydelse:

Enligt 1943 — — — — (lika med utskottet) — — — — mot annan.

Emellertid förekommer — — — — (lika med utskottet) — — — — de fängelsestraff.

I motionen framhålls att fängelsestraff i dessa fall icke är ägnat vare sig att påverka vederbörande så, att han i fortsättningen uppfyller sina förpliktelser i fråga om värnpliktstjänstgöring, eller att förmå likasinnade att fullgöra sina skyldigheter i detta hänseende. Utskottet delar den av motionären uttalade uppfattningen härvidlag och finner det angeläget att varje möjlighet prövas att åvägbringa en lämpligare ordning än den nu gällande. Härvid bör särskild uppmärksamhet ägnas åt sådana möjligheter till lösning av frågan som innebär att fängelsestraff icke alls eller i vart fall i betydligt mindre utsträckning än nu skulle komma till användning som påföljd för ifrågavarande värnpliktigas vägran att fullgöra tjänstgöring.

En lämpligare ordning synes — därest den av motionären anvisade utvägen med åtalsprövning icke skulle befinnas framkomlig — kunna uppnås på olika tänkbara vägar.

Det torde icke vara uteslutet att vägran att fullgöra vapenfri tjänst skulle utebli, därest inkallelsen till sådan tjänst ombesörjdes, icke såsom nu genom militärmyndighets försorg utan direkt genom det civila organ, vid vilket tjänstgöringen skall fullgöras. Om den värnpliktige skulle anse ett sådant utbyte av inkallelsemyndighet vara av blott formell natur — tjänstgöringsskyldigheten skulle nämligen allttjämt grundas på värnpliktslagen och den värnpliktige skulle liksom nu i straffrättsligt hänseende intaga ställning av krigsman — och ändringen därför icke skulle ha åsyftad verkan, torde närmare böra övervägas huruvida icke det avsedda målet skulle kunna nås, om den vapenfria tjänsten, såsom riksåklagarämbetet ifrågasatt, ombildades till en rent civil tjänstgöring, grundad på särskild lagstiftning och helt utan anknytning till militärväsendet.

En annan tänkbar utväg vore att man, efter det att en vapenfri värnpliktig avtjänat straff för värnpliktsvägran, underlåte att inkalla honom. Därest detta alternativ valdes, synes det ur rättvisesynpunkt böra övervägas att samtidigt införa bestämmelser, enligt vilka vägran att fullgöra vapenfri tjänst skulle föranleda en längre tids fängelse än för närvarande regelmässigt är fallet vid första lagföringen för sådant brott, nämligen en månad. Vidare skulle den begränsningen kunna gälla i fråga om befrielse från fortsatta inkallelser, att endast förnyad inkallelse *i fredstid* skulle underlåtas. Genom de nämnda anordningarna skulle skillnaderna i de uppoffringar, som avfordrades värnpliktsvägrare, å ena sidan, och övriga värnpliktiga, å den andra, kunna mildras och kravet på en rättvis fördelning av skyldigheterna mot samhället i möjligaste mån tillgodoses.

Då det synes sannolikt att en lämpligare ordning än den för närvarande gällande skulle kunna tillskapas efter någon av de ovan antydda linjerna, torde anledning föreligga att genom en särskild utredning närmare undersöka möjligheterna härför. Vid en dylik utredning bör självfallet även undersökas huruvida en lösning av frågan möjligen skulle kunna vinnas på annat sätt och samtliga tänkbara utvägar bör därför prövas. Utredningen bör sålunda vara förutsättningslös.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motion, II: 356, måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om en förutsättningslös utredning av frågan om åstadkommande av en lämpligare behandling av sådana värnpliktiga, som på grund av religiösa betänkligheter vägrar att fullgöra tjänst, vartill de såsom vapenfria uttagits.